

MİTOLOJİDEN TEOLOJİYE ESHABÜ'L KEHEF

Seven Sleepers: from Mythology to Theology

Les gens de la caverne: de la mythologie à la théologie

Gül GÜLLÜ*

ÖZET

Bu çalışmada, Doğu kaynaklarında Eshâbü'l Kehef olarak geçen Yedi Uyurlar üzerinde durulmuştur. Sözlü gelenekten gelerek kutsal kitaplar arasında yalnızca Kur'an-ı Kerim'de yer alan bu hikâyenin yaşatıldığı coğrafyalardaki kültür ortamlarından nasıl etkilendiği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Yedi Uyurlar, Eshâbü'l Kehef, Mitoloji, Kur'an-ı Kerim

ABSTRACT

In this study, we have investigated the story of Seven Sleepers or "Eshâbü'l Kehef" as it is usually called in oriental sources. Among holy books, it appears only in Koran, but it is mostly belongs to oral traditions. We have investigated how the story has been affected by the cultural environment it is told.

Key Words

Seven Sleepers, Eshâbü'l Kehef, Mythology, Koran

Mecmua adı altında yayımlanmış eserde, Eshâbü'l Kehefin hikâyesi şöyle anlatılır:

Kur'anda Kehef Suresinde 307 sene uyuyanların Hikâyesidir.

Yedi yiğit idiler. Efesus şehrinde oturlardı. Şehrin bir padişahı vardı. Adına Dakyanus derlerdi. Tanrılık güderdi, kendine taptırır. Tapmıyanları ateşe attırır, müşrik bir padişah. Dakyanus'un şerrinden korkarlardı.

Şehrin kapısında bir put vardı. Puta secde etmeyen şehre giremezdi. Bir gün Kudüs taraflarından bir kişi geldi, şehre girmek istedi.

- Puta secde et, sonra gir, dediler.

- Etmem, dedi, şehre girmedi, kapı dışında bir hamam vardı, hamama işçi durdu. O gün hamamda meymenet görüldü. Bu kişi iyi bir kişi idi, gündüzleri oruç tutardı, ibadet ederdi.

Hamama şehir ulularının oğulları

gelirdi. Bu er kişi ile konuşurlardı. Bir gün hamama Dakyanus padişahın oğlu geldi, yanında uygunsuz bir kadın getirdi, soyup hamama sokmak istedi. Hamamcı kabul etmedi. Ulu kişilerin oğulları da hamamcıdan yana oldular. Padişahın oğlu hamamcıya sövdü, Ulu kişilerin oğullarına da sövdü, Zor kullandı, Kadını soydu, hamama soktu, ardından kendi de girdi. Bunları hamamda kan tuttu, öldüler. Dakyanus haber alınca atladı, hamama geldi, sordu: "Oğlum neden öldü" diye.

- Hamamda kan tuttu, ikisi de öldü dediler. İnanmadı. Ulu kişilerin oğullarını öldürecek oldu. Şehir ahali baş kaldırıyordu diye korktu. Yiğitlere ilişmedi.

Dakyanus, yılda bir şenlik yapardı. Şehir ahalisini puta secde ettirirdi. O yıl gene şenlik yaptı. Ahali secde etti. Ulu kişilerin oğulları secde etmedi. Bunlar altı yiğittir. Dakyanus sordu:

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

- Niçin secde etmezsiniz?..

Eshabi Kehefin uluları Mekselîna idi. Padişaha karşılık verdi:

- Sen bize bir nesneye secde edin diyorsun. O nesneyi insan yapmıştır. İnsanın yaptığı Tanrı olmaz. Biz Tanrıya secde ederiz dedi.

Dakyanus sordu:

- O halde sizin Tanrınız kimdir? dedi. Mekselîna karşılık verdi:

- Bizim tanrımız yerlerin ve göklerin tanrısıdır. Biz ondan gayri tanrı bilmeyiz dedi.

Bunu duyunca Dakyanus emir verdi:

- Bu kişileri zindana atın, yarına kadar düşünsünler. İmana gelirlerse koyverin, gelmezlerse ateşe atın, acı içinde ölsünler, dedi.

O gece bu altı yiğit zindandan çıkıp kaçtılar. Karanlıkta nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Dağ yolunu tuttular. Yolda bir çobana rastladılar. Çoban sordu:

- Ey yiğitler, nedir bu sizdeki hal? Bu kadar neden korkunuz? Dedi.

Söylemediler. Çobandan ekmeğe istediler. Çoban çıkardı, ekmeğe verdi. Gene sordu:

- Nedir bu sizdeki korku? Bana söyleyin. Size benden ziyan gelmez dedi.

Çobana yemin verdirdiler. Çoban söylemem diye yemin etti. Bunun üzerine başlarından geçeni anlattılar. Çobandan gizlenecek yer sordular. Çoban onlarla birlik oldu. Yehlus Dağının yolunu tuttular. Çobanın bir köpeği vardı. Adına Kıtımır derdi. Arkalarına düştü. Çoban bunları Yehlus dağında bir mağaraya ilettiler. Köpek de girmek istedi. Köpeği kovdular. Mağarada havlar, arayanlara haber verir diye korktular. Köpeğe taş attılar. Köpek gitmedi, peşlerini bırakmadı, mağaraya girecek oldu. Köpeğe taş vurdular. O zaman köpek dile geldi:

- Ey yiğitler, beni niçin taşlıyorsunuz? Bana niçin vurursunuz? Beni niçin ayırmak istersiniz? Sizin şimdi aradığınızı ben çoktan buldum. Sizin şimdi ermek istediğiniz sırra ben çoktan erdim. Bırakın beni. Ben de sizinle geleyim, mağarada sizinle kalayım.

Eshabi Kehef, köpeğin konuşmasından hayrete düştüler. Vurduklarına pişman oldular. Mağaraya girdiler korkuları azaldı bu mağaraya Râkım derlerdi.

Eshabi Kehef yedidir. Birincisinin adı Yemlîhâ'dır. Eshabi Kehefin ulusudur. Dakyanusa karşı gelen yiğit budur. İkincisinin adı Mislînâ'dır. Üçüncüsünün adı Mekselînâ'dır. Eshabi kehefin en küçükleridir. Dördüncüsünün adı Mernûş'dur. Beşincisinin adı Debernuş'dur. Altıncısının adı Şazenuş'dur. Bu çobandır. Yedincisinin adı Kefeştatayyuş'dur. Sekizinci Kıtımır.

Yemlîhâ onlara hizmet ederdi. Kılık değiştirip şehre giderdi, yiyecek içecek getirirdi. Şehirde olup bitenleri dinler anlardı, gelir mağaradakilere haber verirdi.

Dakyanus padişah zindandan kaçan gençlerin babalarını sorguya çekti. Nereye gizlendilerse arayın bulun. Arayıp bulmazsanız kendinizi ölmüş bilin dedi.

Dakyanus padişah dellâl bağrırttı. Asker topladı, kaçanları aramaya çıktı.

Yemliha bunu haber aldı koştu. Mağaraya geldi. Dakyanus'un aramaya çıktığını haber verdi. Eshabi Kehef yemeklerini yediler. Şaraplarını içtiler. Yemekten sonra derin bir uyku bastı. Uyudular, kaldılar. Köpek de uyudu. Mağaranın kapısına yattı, ön ayaklarını uzattı. Başını ayaklarının üstüne koydu, uykuya vardı.

Dakyanus mağaraya geldi. Dakyanus'un bir veziri vardı. Adını Nazeryus

derlerdi. Padişah bu veziri çok severdi. Ona son derece itimat ederdi. Dakyanus'un bütün serveti Nazeryus'un elinde idi. Bütün hazinelerin anahtarları bu vezirde idi. Dakyanus Nazeryus'a dedi:

- Ey vezir? Mağaraya gir bak. Aradıklarımız orada ise gel bana haber ver.

Nazeryus mağaraya girdi, baktı. Eshabı Kehef mağarada idi. Hepsı yatmışlardı. Gözleri açıktı. Vezir seslendi seslendi, sesini duyuramadı, Eshabı Kehefi uyaramadı. Nazeryus vezir iyi kişi idi. Geldi, Dakyanus'a haber verdi:

- Aradıklarınız mağarada. Lâkin hepsi de açlıktan, susuzluktan ölmüş, dedi.

Dakyanus mağaranın kapısını sıkı sıkı kapattırdı.

Vezir Nazeryus bunun Allahın bir hikmeti olduğunu anladı. Eshabı Kehefin bir gün gelip uyanacaklarını düşündü. Mağaranın içine bakırdan bir levha astırdı. Levhanın üzerine bu yiğitlerin kim olduklarını, hangi padişah devrinde yaşadıklarını yazdırdı. 4 Ağustos günü uykuya yatmışlardı. Levhaya bu tarihi de kazdırdı. Mağaranın kapısını iyice ördürdü.

Mağaranın kapısı kuzeye bakardı. İçine güneş girmezdi. Yatanları rahatsız etmezdi. Rakım mağarasına kuzey rüzgârları girerdi. Havası serindi, temizdi. Haftada bir kere gökten bir Melek iner, Eshabı Kehefi sağdan sola çevirirdi. Toprağa gelen yerleri çürümezdi. Eshabı Kehefin gözleri açıktı, gözleri açık uyurlardı. İnsanlar korkardı. Mağaranın bulunduğu yere gidemezlerdi. Çobanlar korkularından Yehlus dağına sürü süremezdi. Mağarada tamam üç yüz yedi yıl uyudular.

Eshabı Kehefin uyanmaları zamanı yakinken mağaranın kapısı açıktı. Bir gün çobanın biri Yehlus dağına sürü sür-

müştü. Hava soğuktu. Davarlarını gizleyecek yer aradı. Rakım mağarasına soktu. Çoban mağaranın içinde gözleri açık uyuyanları görünce müdhiş korktu, Mağaradan çıkıp kaçtı.

Eshabı Kehefin uyanmaları çok yakındı. Biraz sonra uyandılar. Birbirlerine:

- Ne kadar uyuduk ola? Diye sordular. Biri dedi:

- Uyuyalı bir gün oldu.

Biri dedi:

- Bir günü geçiyor. Zira yattığımız zaman güneş yukardaydı.

Yemlihâ'ya:

- Karnımız acıktı. Git bize yiyecek getir, yalnız tetik dur, kendini belli etme, bizi ele verme, dediler.

Yemlihâ para aldı. Mağaradan çıktı. Mağaranın kapısını bir acaip buldu. Kapıda yıkılmış bir duvar gördü. Yürüdü. Yolları yabancı otlar kaplamıştı. Şehrin kapısına vardı. Kapının önündeki put kalkmıştı. Putun yerinde bir kilise vardı. Kilisenin üstünde bir haç işareti gördü.

Şehrin hali haraptı. Evlerden yerli yerinde olanlar vardı, velâkin insanlar değişmişti. Aralarında bildik yoktu. Kılık, kıyafet başka idi. Yemlihâ'yı da kimse tanımıyordu. Yabancı bir şehir gibiydi. "Bir gecede dünya ne kadar çok değişmiş" diye kendi kendine hayret etti.

Karnı acıkmıştı. Bir ekmeğeçi dükkânına girdi. Cebinden para çıkarıp ekmeğeçiye verdi. Ekmek istedi. Ekmekçi parayı eline aldı, evirdi, çevirdi.

- Bu para geçmez, bu para evvel zaman parası, dedi.

Yemlihâ sordu:

- Bu para bu memleketin parası değil mi? Niçin geçmez? Dedi.

Ekmekçi:

- Bu para büyük. Şimdiki paralar küçük. Senin Para eski zaman parası, şimdi kimse almaz, dedi.

Yemlîhâ dedi:

- Ben her gün bu paradan veriyorum, ekmek alıyorum. Dün geçiyordu. Bu gün nasıl geçmez? dedi:

Ekmekçi:

- Bu parayı sen bir yerde bulmuşsun, yahut define çıkarmışsın, dedi.

Yemlîhâ:

- Bu para geçer, dedi.

Ekmekçi:

- Bu para geçmez, dedi.

Bunlar böylece çeneleşirken ahali toplandı. Başlarına birikti. Yemlîhâ'nın kıyafetine şaşılar.

- Bu adam define bulmuş, Padişaha haber verelim, dediler.

Yemlîhâ bunu duyunca korktu. Yalvardı:

- Aman olsun haber vermeyin, Dakyanus beni öldürür, dedi.

Sordular:

- Dakyanus dediğin de kimdir? Dediler.

Yemlîhâ dedi:

- Dakyanus bu şehrin padişahıdır. Bu para onun parasıdır dedi.

- Dakyanus diye bir padişah yoktur bu şehirde. Üç yüz seneden fazla oluyor, Dakyanus adında bir padişah gelmiştir. Amma şimdi o adda bir padişah yoktur, dediler.

Yemlîhâ'yı Efesus padişahının sarayına götürdüler. Önce Kadının yanına çıkardılar. Kadı sordu:

- Defineyi nerede buldun?

Yemlîhâ karşılık verdi:

- Ben define bulmadım dedi.

Kadı üsteledi:

- Korkma. Bizim padişahımızdan sana bir kötülük gelmez. Defineyi nerede buldunsa söyle, dedi. Yemlîhâ:

- Ben define bulmadım. Ben bu şehirde oturan (Falan kesin) oğluyum. Babam Ulu kişidir. Ona sorunuz, dedi.

Kadı:

- O adda bir ulu kişi yoktur bu şehirde dedi. Kadıya Şatus derlerdi. Şatus kadı Yemlîhâ'yı aldı, padişahın katına götürdü, huzura çıkardı.

Saltanat tahtında genç bir padişah oturmuştu. Kadı:

- Ey Hükümdar. Biz bu adamla anlaşamadık. Siz anlaşabilirsiniz, dedi.

Yemlîhâ, başından geçenleri bir bir anlattı. Memleket Uluları toplanmıştı. Padişaha dediler:

- Ey Hükümdar, efsanede "Dakyanus padişah zamanında birkaç genç bir mağaraya kapanıp uyuyacaklar. Aradan zaman geçecek. Vakti gelince uyanacaklar, diye anlatılır; bunlar o gençler olmasın?" derler.

Bunun üzerine Padişah saray halkını yanına aldı. Vezirini vüzerasını arkasına düşürdü. Yehlus dağına çıktı. Yemlîhâ kılavuzluk ediyordu. Rakim mağarasına vardılar. Yemlîhâ önce girip durumu arkadaşlarına haber verdi. Eshabı Kehef Allah'a şükrederek secdeye kapandılar. Padişah mağaraya girdi. Dakyanus'un veziri Nazeryus'un astırdığı

levhayı okudu. Eshabı Kehefin ahvalini anladı. Uykuya vardıkları tarihi hesapladılar.

Üç yüz yedi yıl olmuştu.

Padişah:

- Ya Eshabı Kehef! Diye bağırdı. Eshabı Kehef başlarını secdeden kaldırdılar. Padişahla maiyetini gördüler. Padişah Eshabı Kehefe yiyecek, içecek verdi. Mekselina dedi:

- Ey Hükümdar. Bizi kendi halimize bırakın.

Padişah ve maiyeti mağaradan çıktılar. Onlar çıkınca Eshabı Kehef tekrar uykuya daldı. Bu uyku son uyku idi.

Padişah Eshabı Kehefe ipekli ke-

fenler diktirdi. Altından ve gümüşten tabutlar yaptırdı. Büyük bir cenaze töreni hazırlattı. Eshabı Kehefi defnettirdi.

O gece, Eshabı Kehef padişahın rüyasında görüldü:

- Ey Hükümdar. Bizi ipekli kefenlerden çıkar. Bizi altın ve gümüş tabutlardan çıkar. Biz Cennet kefenleri içindeyiz” dediler.

Padişah, ertesi günü onları ipekli kefenlerden, altın ve gümüş tabutlardan çıkardı. Eski elbiseleri içinde defnettirdi. Mağaranın kapısına bir de mabet yaptırdı. 22 Ekim günü uyanmışlardı. Her yıl 22 Ekim tarihinde tören yapılır oldu, Eshabı Keheften şefaath umulur oldu.

Eshabı Kehef, İsa Peygamber’in doğumundan önce uyumuşlar, İsa Peygamber’in peygamberliğinden sonra uyanmışlardı. Bu kıssa insanın öldükten sonra tekrar uyanabileceğini ispat eder. Haktaalâ her şeylere kadirdir. (*Mecmua* 1951: 13-27)

“307 sene uyuyanların hikayesidir”, açıklamasıyla başlayan efsaneleşmiş bu hikay, Kur’an’da 18. sure olarak yer alan Kehf Suresi’nde geçer. Surenin 9. ve 26. ayetlerinde Eshâbü’l Kehften söz edilmektedir. Hikayenin temellendirildiği surenin ayetleri şöyledir:

Rahman ve Rahîm Allah’ın adıyla...

1. Hamd o Allah’a ki, kuluna Kitap’ı, kendisinde hiçbir eğiklik ve çelişme yapmaksızın indirdi.

2. Katından dosdoğru gelen açık bir söz olarak indirdi onu. Ki, zorlu bir iş ve oluş konusunda uyarsın ve barışa yönelik hayırlı ameller sergileyen müminlere, kendileri için güzel bir ödül öngörüldüğünü muştulasın...

3. Onlar, o hal üzere sonsuza dek kalcıdırlar.

4. Ve “Allah bir çocuk edindi” diyenleri uyarsın diye indirdi onu.

5. Ona ilişkin ne kendilerinin ilmi vardır ne de atalarının. Söz olarak ne büyüktür ağızlarından çıkıveren! Onlar bir yalandan başka şey söylemiyorlar.

6. Şimdi sen, bu söze inanmazlarsa, belki de arkalarından kendini eritircesine üzüleceksin.

7. Biz, yeryüzündeki şeyleri ona bir süs yaptık ki insanları, içlerinden hangisi amel yönünden daha güzeldir diye imtihan edelim.

8. Ve şu da bir gerçek ki biz, yeryüzündeki herşeyi bir kuru toprak haline elbette getireceğiz.

9. Yoksa sen o Ashab-ı Kehfi, mağara ve kitabe yâranını, bizim ayetlerimizden, hayrete düşüren bir tanesi mi sandın?

10. Hani, o yiğit gençler o marağaya sığındılar da şöyle dediler: “Ey Rabbimiz, katından bir rahmet ver bize ve bizim için bir çıkış yolu lütfet işimize”.

11. Bunun üzerine birçok yıl boyunca mağarada onların kulakları üzerine ağırlık vurduk.

12. Sonra onları dirilttik ki, iki zümreden hangisinin kaldıkları süreyi daha iyi hesap edebileceğini belilim.

13. Biz onların haberlerini sana doğru bir şekilde anlatacağız. Şu bir gerçek ki onlar, Rablerine iman etmiş bir yiğitler gurubuydu. Ve biz de onların hidayetini artırdık.

14. Kalpleriyle aramızda bir bağ kurduk/kalplerini dayanıklı kıldık. Kalp kıp şöyle dediler: “Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. O’ndan başka hiçbir ilaha yakarmayız. Aksini yaparsak saçma söz söylemiş oluruz”.

15. “Şunlar, şu kavmimiz O’ndan başka ilahlar edindiler. Onlar hakkında açık bir kanıt getirselerdiz ya! Yalan düzerek Allah’a iftira edenden daha zalim kim olabilir?!”

16. “Madem ki onlardan ve Allah dışındaki taptıklarından yüz çevirip kenara çekildiniz, hadi mağaraya sığın ki, Rabbiniz size rahmetinden bir nasip yaysın ve işinizde size kolaylık ve başarı sağlasın”.

17. Güneşi görüyorsun: Doğduğu vakit mağaralarından sağ tarafa kayar, battığı

vakit ise onları sol tarafa doğru makaslayıp geçer. Böylece onlar mağaranın geniş

boşluğu içindedirler. Bu, Allah'ın mucizelerindendir. Allah'ın kılavuzluk ettiği, doğruyu bulmuştur. Şaşırttığına gelince, sen ona yol gösteren bir veli asla bulamazsın.

18. Sen onları uyanıktırlar sanırsın; oysaki onlar uykudadırlar. Onları sağ tarafa da sol tarafa da çeviririz. Köpekleri de iki kolunu girişe uzatıp yaymıştır. Onların durumunu görseydin kesinlikle onlardan yüz çevirip kaçardın. Ve onlardan içine mutlaka korku doldurulurdu.

19. İşte böyle! Onları dirilttik ki, birbirlerine sorup dursunlar. İçlerinden biri şöyle konuştu: “Ne kadar durdunuz?” Dediler: “Bir gün yahut günün bir parçası kadar” Dediler: “Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Siz şimdi birinizi bu gümüş para ile kente gönderin de baksın; kentin hangi yiyeceği daha temizse ondan size bir rızık getirsin. Ama nazik ve kurnaz davranın ki, sizi kimseye fark ettirmesin”.

20. “Çünkü onlar sizi ellerine geçirirlerse ya taşıyarak öldürürler yahut da sizi kendilerinin milletine döndürürler. O takdirde bir daha asla kurtulamazsınız”.

21. Böylece insanları onlar hakkında bilgilendirdik ki, Allah'ın vaaadinin hak, kıyamet saatinin de kuşkusuz olduğunu bilsinler. Çünkü onlar, aralarında

mağara yâranının durumunu tartışıyorlardı. “Onların üstüne bir bina kurun” dediler. Rableri onları daha iyi bilir. Onlar hakkında görüşleri galip gelenlerse şöyle dediler: “Üzerlerine mutlaka bir mescit edineceğiz”.

22. “Üç kişiydiler, dördüncüleri köpekleriydi” diyecekler. Şunu da diyecekler: “Beş kişiydiler, altıncıları köpekleriydi”. Gaybı taşlamaktır/bilinmeyen şey hakkında atıp tutmaktır bu. Şöyle derler. “Yedi kişidirler, sekizincileri de köpekleridir”. De ki: “Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan, çok azdır”. O halde, onlar hakkında yüzeysel bir tartışma dışında hiçbir çekişmeye girme. Onlar hakkında, konuşup duranlardan hiç kimseye bir şey sorma.

23. Hiçbir şey için, “ben bunu yarın kesinlikle yapacağım” deme.

24. “Allah dilerse” şeklinde söyleyebilirsin. Unuttuğunda, Rabbini an. Ve de: “Umarım ki Rabbim beni, bundan daha yakın bir zamanda başarıya / aydınlığa ulaştırır”.

25. Onlar, mağaralarında üç yüz yıl kaldılar; dokuz da ilave ettiler.

26. De ki: “Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. O'nun elindedir göklerin ve yerin gaybı. Ne güzel görendir. O, ne güzel işitendir. Onların, O'ndan başka bir dostları da yoktur. Ve O, hükmüne hiç kimseyi ortak etmez”. (Öztürk 1998: 267-70).

Hikayede Yedi Uyurlar'ın Hz. İsa'nın doğumundan önce uyuduğu ve Hz. İsa peygamber olduktan sonra uyanıkları anlatılıyor. Oysa, *Eshabı Kehf ve Zülkarneyn Hikayesi* adlı eserde, mağara arkadaşlarının Hz. İsa'dan sonra uyudukları anlatılır (Sünbüllük 1943: 14). *Eshabı Kehif (Mağara Sahipleri)* adlı başka bir eserde ise anlatılan hikayenin

zamanı İsa'dan sonraya rastlıyorsa da tarihin netliği söz konusu değildir. Üzerinde anlaşılabilir tarih, İ.S. 309 yıllarıdır. Bu konuda ilgi çekici olan bir rivayet şöyledir: Hıristiyan alimler Hz. Ali'ye bizim kitabımızda Eshâbü'l Kehef üç yüz sene uyudu deniliyor. Sizin kitabımızda niçin üç yüz dokuz sene yazıyor diye sorarlar. Hz. Ali, Sene-i Şemsiye ile Sene-i Kameriye arasında her bir yüzyıl için üç sene fark olduğu ve bu fark nedeniyle üç yüz senede dokuz sene fazla olacağı cevabını verir (Yücegönül 1966: 10-11).

İncil'i incelediğimde, Yedi Uyurlar ile ilgili herhangi bir bölüm bulamadım. Oysa ki üzerinde çalıştığım Türkçe kaynaklar, bu hikâyenin tüm kutsal kitaplarda yer aldığını işaret ediyordu. Ankara'daki Fransız Kilisesi'ne giderek, Rahip Jean ile yaptığım görüşmede bana aktarılan bilgi Yedi Uyurlar'ın Tevrat ve İncil'de yer almadığı, bu hikâyenin Yunan ve Suriye efsanelerinden yayılarak ünlendiği, kutsal kitaplardan yalnızca Kur'an'da yer aldığı şeklinde olmuştur. Bu açıklama da kaynak olarak alındığında "Yedi Uyurlar, kutsal kitapların tamamında yer alır" bilgisi yanlış sunulmuş bir bilgidir. Yedi Uyurlar yalnızca Kur'an'da 18. sure olan Kehef Suresi'nde geçmektedir. Tevrat ve İncil'de olay zamanı İsa'dan sonra olduğu için yer almayan Eshâbü'l Kehef hikayesi niçin Kur'an'da yer almıştır sorusuna şu rivayet ilginç bir yanıt oluşturur: Hz. Muhammed, Hz. İsa'dan 622 sene sonra İslam dinini yaymaya başlamıştır. Kendisine puta tapanlar, Yahudiler, İsevilere, Eshâbü'l Kehef hakkında soru sorarlar. Allah, melek Cebrail aracılığıyla ayetleri gönderir ve burada hikaye kısaca yer almaktadır (Sünbüllük 1943: 7-8).

Hikâyenin dini kaynaklarda nasıl yer aldığı konusundaki açıklamaları

yaptıktan sonra halkın anlatı geleneğinde, yaşadığı coğrafyada toplum yaşamı üzerinde nasıl bir etkisi olduğuna bakmak yerinde olacaktır.

Hollanda'da hazırlanmış olan *İslam Ansiklopedisi*'nin Yedi Uyurlar maddesinde, Hıristiyan Batı'da Efes'in Yedi Uyurları'na, Arap literatüründe Eshâbü'l Kehef denildiği anlatılır. Hikâyeye göre İmparator Decius, Hıristiyanlığı kabul edenleri yok etmeyi giriştiğinde, bu dinin hak dini olduğuna inanan yedi genç Efes yakınlarındaki bir mağaraya sığındılar ve yüzyıllar süren mucizevi uykularından Hıristiyan imparator Theodius, zamanında uyandılar. Uyandıkları keşfedildikten sonra yeniden sonsuz uykularına daldılar. Onların dinlenme yerleri altıncı yüzyılın başından beri kutsal kabul edilmektedir. Bu hikâyenin Yunan versiyonu en eski olanıdır. Arap edebiyatında geçen hikâyeyi bilen Hz. Muhammed'in kendi yaşarken yazıya geçirttiği Kur'an'da bu hikâyeye yer verilir. Hikâye kişilerinin üç, beş, yedi kişi olduğu konusundaki görüşler farklıdır. Kitmîr adlı köpeğin kutsal sayılması da göze çarpar. Bu isim bazı kaynaklarda sekizinci kişi olarak da yer almaktadır. Efsane, Müslümanlar arasında yayıldıktan sonra çeşitli yerlerle ilgilendirilmiştir. Doğu Türkistan'da yapıların üzerine Yedi Uyurlar'ın adlarının yazılmasıyla şeytanın kaçırılacağı inancı yaygındır. Endonezya'da mektuplara resmi kaşe olarak Kitmîr'in adının yazılmasının nedeni kayıplardan korunmanın sağlanmasıdır (*İslam Ansiklopedisi* 1999: 249-81).

Türkiye'de ve diğer İslam Ülkeleri'nde Eshâbü'l Kehef'in hangi coğrafi bölgelerde yer aldığı, Yedi Uyurlar'ın yaşadığı yerlerin çeşitliliği hakkında yapılan araştırmalarda değişik görüşler yer

almaktadır. Yedi Uyurlar'ın nerede yaşadıkları, hangi halkların anlatılarında yer aldığı da araştırılması gereken konulardır.

Enis Karakaya ve Selçuk Uygun'un hazırladığı "Efes'te Yedi Uyurlar Mezarı" adlı makalede Yedi Uyurlar'ın Kur'an'da 18. surenin 8. ve 25. ayetleri arasında yer aldığı belirtiliyor. Oysa ki Yedi Uyurlar, Kur'an'ın 18. suresinde 9. ve 26. ayetleri arasında yer almaktadır. Ayrıca makalede yer alan; "kutsal kitaplar bu öyküden de söz ederler," açıklaması, uzun zamandır kullanım alışkanlığı oluşturmuş yanlış bir bilgiyi aktarmaktadır. Kutsal kitaplardan yalnızca Kur'an'da bu bilgiye yer verilmiştir. Makalede, Türkiye'de Yedi Uyurlar'ın yaşadığı yer olarak Tarsus yakınlarındaki antik Üfsüs şehri, Elbistan kasabası civarında Afşin'in 6 km batısında yer alan Çobanpınarı mağaraları, Selçuk yakınındaki Efesos şehri gösterilmektedir (Karakaya ve Uygun 1989: 46-48).

Ercüment Melih Özbay'ın "Yedi Uyurlar" adlı makalesinde yaşanan coğrafya olarak gösterilen yer Selçuk ve Tarsus'tur (Özbay 1970: 3674).

Faruk Sümer'in *Eshâbü'l Kehef (Yedi Uyurlar)* adlı kitabında, İspanya'nın Gırnata şehri yakınlarındaki Loşa köyünde bulunan Eshâbü'l Kehef mağarasından söz edilmektedir. Gırnata yakınlarındaki harabelerin de Dakyanus'un şehriden kalma olduğu söylenir. Ceza-yir'in güneyinde Setif kasabasının N'gaous köyündeki yedi büyük kabrin Yedi Uyurlara ait olduğu söylenir ve bu kabirlerin halkı kötülüklerden koruduğuna inanılır. Mısır'da Kahire yakınlarındaki Mukaddem Dağı'nda bulunan mağara, Eshâbü'l Kehef mağarası kabul edilmiştir. Ürdün'de Amman'a yakın olan bir mağaranın 10. yüzyılda Er-Rakim adını

taşıdığı söylenmektedir. Suriye'de Şam'ın güneyindeki Belka yöresinde Husba köyü yakınında bir mağaranın adı Eshâbü'l Kehef'dir. Afganistan'da Kâbil'in kuzeyindeki Meymene şehrinde Eshâbü'l Kehefe ait olan bir mezar olduğu bilinmektedir. Doğu Türkistan'da Turfan'ın 75 km doğusunda Toyok denilen yerdeki mağara ve cami Eshâbü'l Kehef adıyla anılmaktadır (Sümer 1989: 26-30).

Yedi Uyurlar'ın yaşadıkları coğrafya konusunda İslam ve Hıristiyan araştırmacılarının paylaştıkları görüş Anadolu'dur. Anadolu'da Selçuk yakınındaki Efesos şehri yakınlarında Eshâbü'l Kehef mağarası bulunmaktadır. İbni Hurdazbeh, al-Rakım diye tanımlanan mağaraların Efesos'ta bulduklarına dikkat çeker (Karakaya ve Uygun 1989: 48). Rivayete göre Yedi Uyurlar'ın bu mağarada kaç yıl uydukları köpek Kıtmir'in her yıl değiştirdiği üst üste duran tüylerin sayılmasıyla tespit edilmiştir (Türkoğlu 1971: 6160).

Tarsus yakınlarındaki bir tepede Eshâbü'l Kehef mağaralarının bulunduğunu söyleyen El Mukaddesî, burada İmparator Dakyanus'un (Decius) kabrinin yanında bir mezar olduğundan söz eder (Sümer 1989: 131).

Türk halkı arasında yaygın olarak, mağara arkadaşlarının adının yazılı olduğu kağıt yangın yerine atılırsa yangını söndürür, bu yazılı kağıt ağlayan bebeğin yastığına konulursa bebeğin ağlaması kesilir, doğum yapmakta zorlanan kadının uyluğuna bu yazılı kağıt bağlanırsa doğum kolaylaşır gibi inançlar yer almaktadır. Mağaraya gidip dua etmekle hastalıklardan kurtulacağı, dileklerin gerçekleşeceği gibi geleneksel düşüncelerle Ramazan ayında bu yerler ziyaret edilir (Sümer 1989: 20-21).

Yedi Uyurlar'ın isimleri Batı kökenli kaynaklarda Malkhos, Markianos, Maksimianos, Ioannes, Denis, Serapion, Kostantionos olarak yer alırken, doğu kökenli kaynaklarda değişerek Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş, Sazenuş, çoban Kefeştatayyuş olarak geçmektedir (Karakaya ve Uygun 1989: 48).

Kur'an'da geçen "Er Raqım", mağara arkadaşlarının başlarından geçenleri anlatan taş veya maden kitabedir (Sümer 1989: 22).

Adana Maliyesi Emekli Sandık Emini Zembilli Hacı Ali Menekşeoğlu şiirlerinde Yedi Uyurlar'ı ele alırken hikayenin kendisini çok etkilediğini de söylüyor. Şiirlerinden bazı alıntılar yapıyorum:

Allah'a sığınıp Kehfe girdiler
Aradıkları Sırta hemen erdiler
Cemalullahı onlar açık gördüler
Kıtmırde o anda erdi murada
(Menekşe 1979: 5).

309 yılda şaşış kaldınız
Hakkın hikmetinden siz ne aldınız
(Menekşe 1979: 6)

309 yıl yatıp kalkanlar
Mevla rütbesini başa takanlar
Kudret eliyle atum atanlar
Mevcuttur burada gelin de görün
(Menekşe 1979: 7).

"Yedi Uyurlar efsanesinin yüzyılları içeren ve değişik coğrafyalarda yer alan benzer özellikleri nasıl açıklanabilir?" sorusu bu araştırmayı Tarihi Kültürel Halkbilimi Okulu kuramcılarından Ratzel'in görüşüne götürür. Ona göre uluslar tarihsel karakter taşır ve kültür göçleri sayesinde ulusların birbirleriyle ilişki kurması sağlanır. Kültür unsurları yeryüzünde düzensiz olarak görülmezler, benzer kültür unsurları bir arada

bulunurlar. İnsanın yaratıcı gücü yeni bir şey üretmek yerine taklit etmeyi seçer. Göçler nedeniyle birbirleriyle tanışan uluslar birbirlerinin kültürlerinden taklit yoluyla etkilenirler (Çobanoğlu 1999: 55). Kültürün göçlerle ulusları etkilediği, mitlerin ve efsanelerin bu yolla yayıldığı kabul edilebilirse de Malinovski'nin belirttiği gibi, kültür cansız bir şey değildir (Çobanoğlu 1999: 158). Bu nedenle de değişik coğrafyalarda parçalara bölünmüş olan yeniden birleştirilemez. Buradan çıkardığım sonuç, Yedi Uyurlar efsanesinde benzer özellikler olmasına rağmen, değişik coğrafyalarda efsanenin yaşatıldığı ortamın her zaman farklı olduğu ve taklit edilerek değil bulunan ortama göre yeniden yaratılarak farklılaştırıldığıdır. Uluslar için kendi gelenekleri içinde yaşattıkları ve yeniden yaratıkları tek bir ve farklılıkta buradadır.

KAYNAKÇA

- Çobanoğlu, Özkul. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- İslam Ansiklopedisi*. İslam CD-Rom edition V.1.0. Hollanda: 1999.
- Karakaya, Enis ve Selçuk Uygun. "Yaşayan Bir Anadolu Efsanesi: Efes'te Yedi Uyurlar Mezarı". *Türkiyemiz* 59 (Ekim 1989): 46-53.
- Kitabı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001.
- Mecmua: Eshabı Kehf*. İstanbul: Bakış Matbaası, 1951. Milli Kütüphane AD 1629.
- Menekşe, H. Ali. *Eshabı Kehfden Manevi Sesler*. Adana: Gür Pınar Matbaası, 1979.
- Özbay, Ercüment Melih. "Yedi Uyurlar". *Türk Folklor Araştırmaları* 252 (Temmuz 1970): 3674-75.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul: Yeni Boyut, 1998.
- Sümer, Faruk. *Eshabü'l Kehf (Yedi Uyurlar)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1989.
- Sünbüllük, Esat Sezai. *Eshabı Kehf ve Zülkarneyn Hikâyesi*. İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1943.
- Türkoğlu, Sabahattin. "Selçuk'ta Yedi Uyurlar Efsanesi". *Türk Folklor Araştırmaları* 269 (Aralık 1971): 6160-61.
- Yüceğönül, Yusuf Ziya. *Eshabı Kehf (Mağara Sahipleri)*. İzmir: Meşher Matbaası, 1966.